

Een glas met geschiedenis

Het is een fascinerend object, deze grote tonvormige noppenbeker met een inhoud van 1,6 liter. Niet alleen omdat 16de-eeuwse glazen van deze afmeting nauwelijks bewaard zijn gebleven, maar ook omdat talloze inscripties het gebruik benadrukken: je voelt als het ware hoe de beker eeuwenlang moet hebben gefunctioneerd en desondanks nog helemaal gaaf is. Het object nodigt de nieuwsgierige kijker meteen uit tot een nadere bestudering.

Het Gemeentemuseum Den Haag zag de beker direct als een belangrijke aanvulling op zijn vermaarde glascollectie, niet in het minst omdat het een Venetiaans glas met vergelijkbare inscripties uit dezelfde periode bezit. De nu verworven beker ontleent zijn grote belang aan de hoeveelheid namen, jaartallen en andere inscripties die met een diamantstift door niet-professionele handen zijn aangebracht, deels uiterst beheerst met één dun lijntje gegraveerd, deels grof gekrast.

ONDERZOEK

Om zoveel mogelijk namen te kunnen ontcijferen, is de hulp ingeroepen van paleografen, taalkundigen en genealogen. Samenwerking met hen is essentieel omdat zij op de hoogte zijn van bijvoorbeeld het gebruik om klinkerklinken te verlengen met een streepje of om bij de notatie van een jaartal de eerste

Noppenbeker

Nederlanden of Duitsland
2de kwart 16de eeuw (glas), 1550, 1552,
1554, 1562, 1678 (inscripties).
Helder groen Waldglas en diamant-
gravure, H 18,8 cm
Bijdrage: € 62.500, waarvan € 49.641
uit het Jaap en Joanna van der Lee-Boers
Fonds
GEMEENTEMUSEUM DEN HAAG

Aangekocht met steun van de Vereniging
Rembrandt (mede dankzij haar Jaap en Joanna
van der Lee-Boers Fonds), het Mondriaan
Fonds en Stichting dr. Hendrik Muller's
Vaderlandsch Fonds

twee cijfers en de laatste twee cijfers
van elkaar te scheiden door een
hartje of merkteken. De vele ver-
schillende schrijfwijzen maken het
lezen niet gemakkelijker. In totaal
zijn tien notaties van jaartallen
aangetroffen: 1550 (4x), 1552, 1554
(onzeker), 1562 (2x), en 1678 (2x).
Naast het laatste jaartal staat in
beide gevallen 'Vrede', ongetwijfeld
verwijzend naar de Vrede van
Nijmegen. Tekeninnetjes als ge-
kruiste pijlen, een pijl door een
hart, een wapenschild en ineenge-
strengelde of uit letters opgebouwde
figuren zijn minder goed te duiden.
Hoewel tot nu toe intensief is
geprobeerd de betekenis en samen-
hang van de namen, initialen en
teksten te ontrafelen, is het raadsel
nog niet opgelost.

DRINKBOEKEN

De noppenbeker staat niet op
zichzelf, er zijn meer bekera met
naaminscripties bewaard gebleven,
maar het aantal is heel klein. Wat
opvalt is dat nagenoeg alle zijn te
dateren in de 16de eeuw, althans

Trechterbokaal
Waarschijnlijk Hall
(Tirol), façon de Venise
1550-64 (glas), 1564-74
(inscripties). Helder
kleurloos en opaak wit
filigraanglas met goud-
decoratie en diamant-
gravure, H 14,7 cm
GEMEENTEMUSEUM
DEN HAAG

Aangekocht met steun
van de Vereniging
Rembrandt in 1960

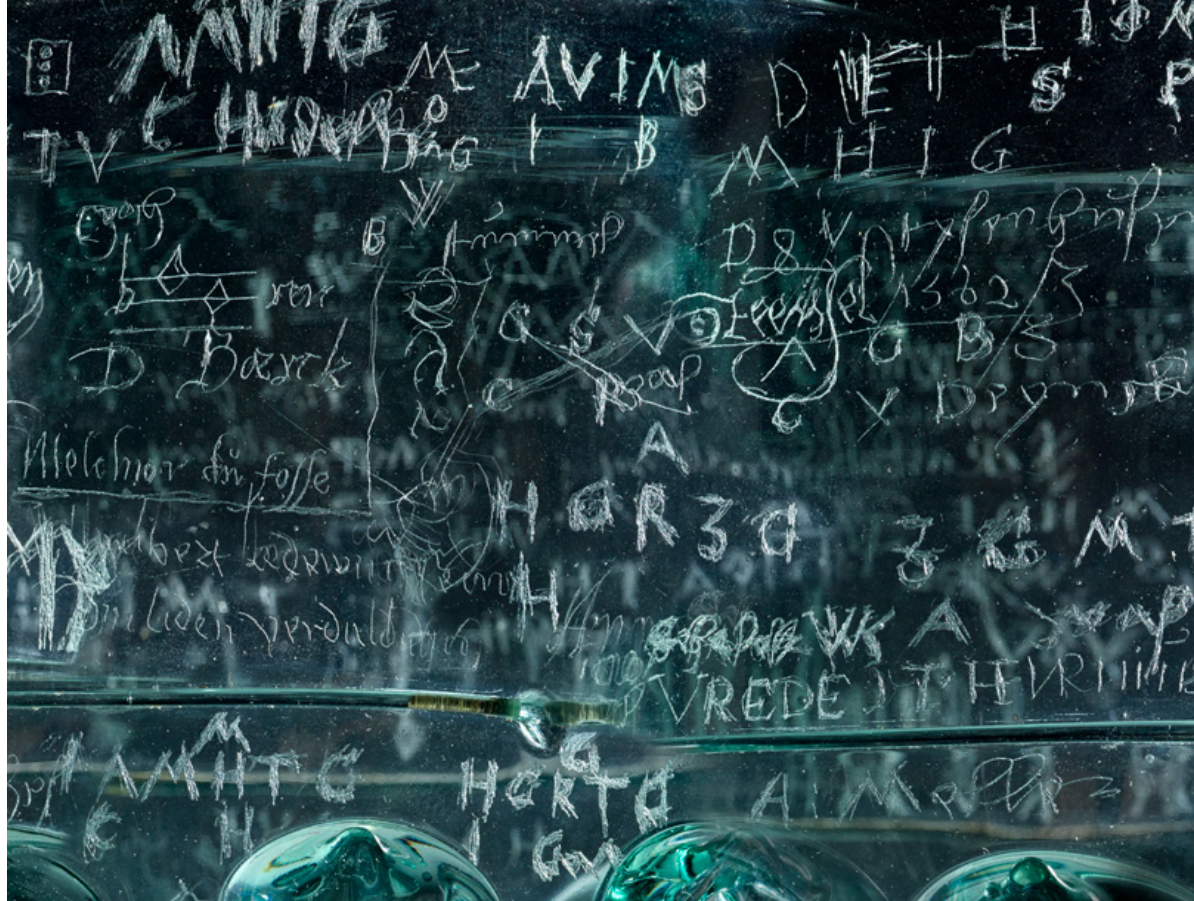
wat hun vroegste data betreft, en
dat de herkomst van alle bekende
exemplaren in Duits- en Neder-
landstalige landen ligt. Voor welk
gezelschap dan ook gemaakt, op
een jaarlijkse maaltijd, als er nieuwe
leden werden geïnaugureerd of
als belangrijke gasten een bezoek
brachten, met deze 'hensbekers'
werd een heildronk of welkomst-
toost uitgebracht. Zo'n heildronk
was (en is dat nog altijd) een be-
langrijk moment, dat mythische
proporties kon aannemen. Gebeurde
dat bij een officieel gezelschap, waar
men zich bij wilde aansluiten of
waar men een belangrijke gast was,
dan moest men worden 'ingedron-
ken' door de hensbeker, met soms

wel een inhoud van meer dan een liter wijn of bier, ad fundum te ledigen. Men legde het drinkmoment vaak vast in een 'drinkboek' en hield daarin de namen van aanwezige belangrijke personen bij.¹ Verschillende waterschappen bezitten nog een dergelijk drinkboek bij hun zilveren hensbekers.

TRECHTERBOKAAL

Het schrijven van een naam óp een glas is daarmee volledig vergelijkbaar. Er zijn enkele exemplaren met Duitstalige inscripties bewaard, waarvan het meest verfijnde glas zich in de collectie van het Gemeentemuseum in Den Haag bevindt.² Het is een hoge trechterbokaal met witte spiralende filigraandraden, vervaardigd in Venetië of in Tirol. Zeer overzichtelijk en in gevarieerde handschriften zijn tussen de witte draden talrijke wederom Duitse namen en dateringen gegraveerd, de vroegste uit 1564, de laatste uit 1674.

Naast de groene noppenbeker zijn er slechts drie andere voorbeelden van glazen met namen van Nederlandse families bewaard. Het Rijksmuseum bezit een lage drinkschaal met de jaartallen 1573, 1586, 1591 en de namen en motto's van zes mannen die een belangrijke rol speelden in de vroege Tachtigjarige Oorlog. In Kasteel-Museum Sypesteyn bevindt zich een roemer met veertien namen, waaronder Cornelius Ascanius van Sypesteyn (1666-1747), alle anno 1687, mogelijk een studentengezelschap van vrienden rondom hem. Onlangs kwam in het programma *Kunst & Kitsch* een Antwerpse glazen beker tevoorschijn met de namen van Friese edelmannen en -vrouwen en het jaartal 1599.

Detail met enkele inscripties, waaronder *Vrede*; *Melchior de Fosse*; *'In liden Verduldich'* (In het lijden geduldig) bij Hubert Lodewich en een tekeningetje van een Gregoriaanse notenbalk met de noten d en b verwijst naar de daaronder geschreven naam *D. Baeck*.

REDERIJKERS?

Hoe past de nieuwe aanwinst van Gemeentemuseum Den Haag in dit rijtje? Twee zaken springen in het oog: de beker is niet op één moment voorzien van inscripties, maar gedurende een lange periode, bewijsbaar tussen 1550 en 1678. Het jaar 1550 was wellicht het belangrijke startmoment, toen minstens vier personen gezamenlijk de beker ledigden en hun naam aan het glas toevertrouwden. De familienamen, waarvan er tot nu toe ongeveer twintig zijn getranscribeerd, komen niet uit één stad, maar uit plaatsen verspreid over de Zuidelijke en de Noordelijke Nederlanden. Mogelijk waren het eerder bezoekers van een broederschap, van een interessante toeristische locatie of een universiteit, dan leden.

Het zou een broederschap als een rederijkerskamer kunnen zijn, omdat rederijkers elkaar van verre ook wel opzochten. Spreuken en de in de vorm van een kruisje geplaatste of dooreengevlochten letters zouden dan woordspelletjes kunnen zijn, die de broeders van een rederijkerskamer zouden moeten

aanzetten tot het maken van een stuk proza of poëzie. Van de rederijkers is bekend dat zij hun bijeenkomsten rijkelijk lardeerden met drank. Dat dan een grote gevulde noppenbeker werd rond gegeven, zal niemand verbazen ♦

Jet Pijzel-Domisse
Voormalig conservator Kunstnijverheid
Gemeentemuseum Den Haag

Noten

1. Een beroemd voorbeeld zijn de drinkboeken behorend bij glazen van Schloss Ambras van Aartshertog Ferdinand II van Tirol (1529-1595), waarin de namen van machthebbers en geïnteresseerden uit heel Europa zijn te vinden. Een gladde kleurloze Venetiaanse beker met deksel in het Corning Museum of Glass is eveneens volgeschreven met Duitse namen voornamelijk uit het laatste kwart van de 16de eeuw. Het J. Paul Getty Museum bezit het zogenaamde 'Willkommglas' met geëmailleerd familie-wapen van de graaf Von Trauttmansdorff van Schloss Gleichenberg bij Graz, met daaronheen vele namen van notabelen en data tussen 1559 en 1629.
2. Andere glazen met Duitstalige inscripties bevinden zich in het Vorarlberg Museum in Bregenz, dat een Stangenglas van een Sünfzen-Gesellschaft uit Lindau bezit, vol namen vanaf 1584.